

Меденцев А. М.,

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального права, процесу та криміналістики
Міжнародного гуманітарного університету*

Калімбет І. Л.,

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального права, процесу та криміналістики
Міжнародного гуманітарного університету*

ОСНОВНІ СКЛАДНИКИ ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ

Анотація. У статті розглядається питання структури організованої злочинності, виявлення характерних рис формування злочинних угруповань, а також основні ознаки усталеності організованої злочинності.

Організовані злочинні угруповання, що мають високу згуртованість, стійкість, кримінальний досвід і вмилу конспірацію, протягом тривалого періоду здійснюють велику кількість тяжких кримінальних правопорушень, значна частина яких залишається нерозкритою. При цьому розширюються масштаби організованих злочинних акцій, що дестабілізуючим чином впливають на стан правопорядку та економіки.

Виявлено, що організована економічна злочинність в Україні дедалі більше набуває ознак міжнародної й поширює свій вплив на фінансово-кредитну та банківську системи, сферу зовнішньоекономічної діяльності – вивезення стратегічної та інших видів сировини, продукції хімічної промисловості, матеріалів, «відмивання» грошей і вкладання їх у нерухомість, фінансування комерційної діяльності, цінні папери, валюту та коштовності.

Організовані злочинні формування вмилу використовують лібералізацію зовнішньоекономічних зв'язків, значне ослаблення контрольних функцій держави в цій сфері, масштабність бартеризації зовнішньої торгівлі. Вони активно використовують у своїх цілях зовнішньоекономічні стосунки суб'єктів господарювання для здійснення масштабних протиправних акцій, унаслідок чого держава зазнає величезних збитків.

Джерелом, що живить тіньову економіку, є контрабанда. Організовані злочинні формування приділяють особливу увагу приватизаційним процесам. Їхня активність у цій сфері надзвичайно зросла. Злочинна діяльність і грубе порушення законів під час зміни форм власності набули загрозливого характеру.

Розгортання реальної приватизації та зміна власників без упровадження надійних законодавчих перепон супроводжується значним погіршенням рівня контролю за збереженням майна на підприємствах усіх форм власності й господарювання та, відповідно, істотним збільшенням кількості злочинів. Цей процес дає також поштовх для поширення хабарництва, поборів і зловживань з боку осіб, причетних до оцінювання об'єктів.

Права людини постійно порушуються в результаті прямої або побічної організованої злочинної діяльності, у тому числі примушення жінок і дівчат займатися проституцією, залучення їх до «роботи» в казино, «чоловічих

салонах», пунктах розслаблення психіки тощо. В Україні створюються стійкі міжрегіональні та міжнародні кримінальні структури, які, окрім економіки, прибрали до своїх рук такі напрями злочинної діяльності, як нелегальна міграція, торгівля «білим товаром» – жінками, дітьми.

Ключові слова: організована злочинність, кримінальні угруповання, структура, формування, корупція.

Постановка проблеми. Надзвичайно серйозною проблемою для безпеки України, її авторитету є корупція. Корупція – одна з основних ознак організованої злочинності. Вона є невід'ємним структуро-утворювальним елементом, умовою, чинником появи, розвитку й функціонування тіньової економіки. Рівень корумпованості в Україні залишається високим. Серед хабарників, стосовно яких розпочаті кримінальні провадження, – колишні відповідальні працівники окремих міністерств і відомств, місцевих органів державної виконавчої влади та самоврядування, правоохоронних органів, податкової та митної служби, судів.

Корупція руйнує економічні підвалини стабільності в державі не лише через підтримку тіньового сектора. Вона негативно впливає й на легальний сектор економіки через економічно необґрунтований, довільний протекціонізм, через систему довільних пільг, бюджетних асигнувань тощо. Корупція безжалюдно деформує не тільки систему суспільно-економічних і політичних відносин, а непоправно шкодить моральним засадам нації, іміджу нашої держави, її владним спроможностям як у національному, так і міжнародному вимірі.

Реальна загроза з боку української організованої злочинності правам і свободам особи полягає в тому, що вони придушуються актами насилля, лобіювання та протекціонізму. У результаті такого впливу конституційні права людини блокуються інтересами мафіозних співтовариств, які насаджують особі (за допомогою механізмів етнічного та релігійного тиску) свої варіанти політичного самовизначення, вигідних ОЗУ кандидатів до органів представницької, виконавчої та судової влади.

Мета статті. Європейський дискурс України, на наш погляд, неможливий без подолання тенденцій розвитку організованої злочинності, у зв'язку з чим існує нагальна потреба окреслення його основних складників, що зумовлює необхідність наукової публікації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Організована злочинна діяльність існує в усьому світі в різних галузях суспільного життя: економіки, фінансово-банківській справі, посередницьких підприємницьких структурах, підпільному виготовленні та збуті алкогольних напоїв, наркобізнесі тощо [5, с. 46]. Феномен сучасного суспільства перехідного періоду характеризується зростанням злочинності [3, с. 7], основною ознакою якою є її економічне спрямування. Злочинність перейшла державні кордони й набула транснаціонального характеру. Світова практика свідчить про втручання організованої злочинності в різні сфери життєдіяльності суспільства [7, с. 229].

Дестабілізуючий вплив організованої злочинності позначається передусім на економічному стані держави і громадян (гальмує ринкові перетворення), що має негативний вплив на політичні й суспільні процеси, які відбуваються в країні. Організована злочинність перетворилася на одну з впливових ланок причинного комплексу злочинності загалом, тому що саме вона визначає процеси самодетермінації цього суспільно небезпечного явища.

Організована злочинність утворює значну небезпеку для суспільства, особливо коли воно знаходиться в стані реформування й розбудови державно-правової системи. Саме така сприятлива для організованої злочинності ситуація містить загрозу її проникнення практично в усі сфери суспільних відносин [4, с. 17].

Найбільшу небезпеку для суспільства становлять організовані злочинні синдикати, які являють собою розгалужену систему легальних, напівлегальних і нелегальних бізнесових структур, що діють у різноманітних сферах економіки, мають відповідні інформаційно-розвідувальні та силові структури (бойовиків), систему прикриття в органах влади та засобах масової інформації. Кримінальні угруповання глибоко ешелоновані, ретельно замасковані й переважно прикриті корумпованими представниками державних структур.

Члени організованих злочинних груп активно використовують для досягнення своєї мети корумповані зв'язки, зокрема, серед працівників Фонду державного майна України, його регіональних відділень. Особливо підвищену увагу криміналітет приділяє приватизації високорентабельних, суспільно значущих підприємств. Посилилися процеси «відмивання» грошей, здобутих злочинним шляхом, з метою їх вкладення в легальну економіку, а також установлення контролю з боку кримінальних структур над приватизованими підприємствами [1].

Отже, кримінальний сектор тіншової економіки має негативний вплив на економічні процеси, які проходять в Україні. Держава втрачає можливості реального управління економікою, оскільки більше ніж половина економічної діяльності має неофіційний характер, не підпадає під дію державно-правових регуляторів. Тіншова економіка:

- руйнує економічну систему держави. Сконцентрований тут капітал не надходить на інвестування національної промисловості, не може бути використаним для підтримки соціальної інфраструктури, об'єктивно сприяє підвищенню податкового пресу, що, у свою чергу, підштовхує більшу частину економіки в «тінь»;

- має антинациональний характер, не дає створити великий легальний національний капітал. Основні вільні фінансові ресурси, сформовані в цьому секторі, направляються за кордон для забезпечення їх збереження. Національна економіка занепадає;

- деформує свідомість людей, привчає їх ігнорувати встановлені державою правила, призводить до правового нігілізму;

- є економічною та фінансовою базою для створення нелегальної влади, паралельної державній, яка за своїми масштабами прирівнюється до офіційної. Фінансові ресурси, які контролюються тіншовими структурами, порівняні з коштами державного бюджету.

Як стверджують експерти міжнародних організацій, в Україні тіншова економіка становить більше ніж 50% валової продукції. Це не може не позначитися на міжнародному авторитеті України.

У соціально-політичній сфері організовані злочинні угруповання діють у таких напрямках:

- установлення корумпованих зв'язків на всіх рівнях державної влади й управління, у правоохоронних, митних і податкових органах з метою здобування необхідної інформації, прикриття злочинної діяльності, забезпечення консультативної допомоги фахівцями в галузях економіки, права тощо;

- проведення своїх кандидатів у депутати всіх рівнів, а також в органи виконавчої влади;

- установлення прямих або опосередкованих контактів із політичними партіями, формування політичних партій, які будуть перебувати під таємним для громадськості контролем організованої злочинності, для захисту їхніх економічних інтересів на всіх рівнях влади;

- залякування та дискредитація політиків, які займають жорстку позицію щодо економічних інтересів організованої злочинності або виступають за активну боротьбу з нею;

- дестабілізація соціально-політичної ситуації в окремих регіонах, де може складатися загрозна для інтересів організованої злочинності ситуація.

Одним зі складників інфраструктури організованої злочинності є кримінальна тактика, тобто теорія і практика підготовки, забезпечення та приховування злочинної діяльності. Вона набула розвитку у зв'язку, зокрема, з необхідністю здійснення протидії правоохоронній системі.

Як усякі структури закритого типу, організовані злочинні формування застосовують різноманітні прийоми й засоби протидії, серед яких можна виділити такі:

- дезінформацію осіб, підозрюваних у співробітництві з поліцією, про нібито вчинені злочини;

- метод поетапного вилучення осіб, які контактують з учасниками ОЗФ, на предмет запобігання притягненню до відповідальності за вчинені правопорушення;

- ретельну перевірку співучасників шляхом аналізу й перевірки інформації, що надходить від них;

- перевірку осіб, які відмовляються вчинити кримінальне правопорушення;

- спостереження за відвідувачами приміщень національної поліції;

- імітацію активного надання допомоги поліції з метою проникнення в інформаційну мережу;

- інсценування затримання перевірюваного члена ОЗФ іншими її членами, яких він не знає, екіпірованими під співробітників правоохоронних органів, і провокування його до розшифрування;

- спільне вчинення кримінальних правопорушень, коли перевірюваному доручається найбільше відповідальна роль;

- постійне спостереження за оперативними працівниками правоохоронних органів, які беруть участь у розкритті конкретних кримінальних правопорушень, а також слідчими, прокурорами, суддями, у тому числі й за приміщеннями прокуратури і судів, установлення в службових кабінетах технічних засобів прослуховування.

Сучасна організована злочинність вирізняється такими основними ознаками:

- швидка адаптація до нових соціально-політичних та економічних умов, використання їх на свою користь;
- централізація й монополізація кримінального капіталу, що зумовлює високу активність в економічній сфері, перехід до експлуатації злочинної індустрії;
- використання легального бізнесу для прикриття злочинної діяльності й відмивання коштів;
- посилення боротьби за економічний вплив і політичну владу, інфільтрація в інститути держави;
- підвищення організованості, професіоналізації й інтелектуалізації злочинної діяльності;
- кооперація злочинних угруповань на регіональному і транснаціональному рівнях;
- ускладнення організаційних структур із виділенням обов'язкових структурних ланок, функціонально-цільових елементів і тимчасово функціональних ланок, диференціація функцій з виокремленням організаційно-управлінської групи, фінансового відділу, групи виконавців, контролю й безпеки тощо;
- цілеспрямоване вироблення тактики дій і стратегічних цілей, планування діяльності;
- створення системи захисту від контролюючих і правоохоронних органів;
- руйнація чинної системи духовних цінностей, формування позитивного іміджу правопорушника.

Серед ознак, що характеризують організовані злочинні структури, можна виділити загальні, властиві будь-якому виду формувань, і специфічні, характерні тільки злочинним співтовариствам (організаціям) та об'єднанням організованих груп.

До загальних ознак, відповідно до закону, належать насамперед усталеність структур, їхня згуртованість для вчинення одного або декількох кримінальних правопорушень.

Усталеність у широкому розумінні слова є спроможність системи не відхилитися від заздалегідь обраної мети під впливом випадкових обставин і зберігати рівновагу під впливом зовнішніх чинників.

Організована злочинність – стійке явище, що важко піддається службово-профілактичному впливу, оскільки внутрішня криминогенна зараженість учасників злочинного співтовариства постійно підігривається їхнім взаємовпливом, а самовільний відхід когось із них від злочинного середовища нерідко жорстоко карається. Психологічною основою організованості угруповання є насамперед мета спільної злочинної діяльності [6].

Якщо розглядати організовані злочинні структури як специфічну систему, то ознаками її усталеності є:

- визначення засобу вчинення заздалегідь задуманого кримінального правопорушення (об'єкта і предмета злочинного посягання, місця й часу вчинення, засобів збуту викраденого та приховання кримінального правопорушення). Це завдання вирішує, як правило, організатор кримінального правопорушення;

- організованість злочинної групи (визначення необхідної кількості виконавців і їх добір, досягнення домовленості між учасниками формування про роль кожного на тій чи іншій стадії підготовки, учинення та приховання кримінального правопорушення), створення фондів коштів злочинної структури – «общака», їхня цілість і визначення порядку використання (придбання транспортних засобів, помешкань, зброї й інших знарядь учинення кримінального правопорушення, підготовка членів злочинної групи (володіння зброєю, прийомами боротьби тощо));

- збирання інформації про об'єкт і предмет злочинного посягання (вивчення кон'юнктури; вибір об'єктів, збирання інформації про неї, вивчення системи охорони й забезпечення безпеки; пошук осіб, які могли б сприяти вчиненню кримінального правопорушення; пошук технічних засобів учинення кримінальних правопорушень, зброї, транспорту тощо);

- доведення злочинного задуму до виконавців, інструктаж, визначення частки кожного в розподілі коштів, здобутих злочинним шляхом, координація злочинної діяльності, особливо при її здійсненні в різних регіонах, установлення контактів з іншими злочинними структурами тощо;

- визначення засобів протидії правоохоронним органам (дезінформація, підкуп, залякування, фізичний вплив на потерпілих і свідків, використання корумпованих зв'язків органів влади, засобів масової інформації, забезпечення технічної переваги кримінальної структури над правоохоронними органами, конспірація злочинної діяльності, кримінальна розвідка і контррозвідка).

Відмітними ознаками, властивими злочинним співтовариствам (організаціям), є згуртованість організованої групи (організації) для вчинення тільки тяжких або особливо тяжких кримінальних правопорушень; учинення зазначених кримінальних правопорушень об'єднанням організованих груп.

Згуртованість злочинного співтовариства (організації) забезпечується шляхом об'єднання в нерозривне ціле членів організованої структури. Це не тільки чіткий розподіл ролей між учасниками формування, а й установлення довірчих взаємовідносин, суворої дисципліни, контролю з боку організаторів за виконавцями кримінального правопорушення, їх матеріальна підтримка, взаємодопомога й установлення атмосфери невідворотності покарання за невиконання прийнятих організаторами рішень.

Організовані злочинні структури, що сформувалися в Україні сьогодні, можна умовно розділити на три різновиди.

До першого належать організовані злочинні групи по типу бандитських, чисельністю від п'яти до двадцяти-тридцяти осіб, що діють на місцевому рівні (у масштабі одного або декількох адміністративних районів міста, області). Наявність організаційно-управлінської структури зі своїм лідером (організатором) або керівним ядром ОЗУ та виконавцем (виконавцями), іншим розподілом ролей, а також системою планування, що забезпечують конспірацію її діяльності й одержання незаконних прибутків на постійній основі; відносно стійкий характер групи та її злочинної діяльності протягом тривалого часу: сталість складу, системи взаємин, методів і способів учинення злочинів тощо; як правило, наявність економічної основи, яку становлять кримінальний промисел, інші види «тіньової» економічної діяльності, а також підконтрольні або власні комерційні структури, що займаються легальним бізнесом.

До другого належать багатодільові злочинні організації, що включають також і бандитські угруповання, які здійснюють кримінальну діяльність у декількох містах, областях, країнах. Наявність чітко визначеної ієрархічної організаційно-управлінської структури, очолювання лідером (найчастіше впливовим у злочинному середовищі регіону кримінальним авторитетом) або керівним ядром організованих злочинних угруповань, розподілу ролей і системи планування злочинної діяльності; наявність економічної основи, яку утворюють власні та контрольовані структури, що займаються кримінальним промислом, іншими видами «тіньової» економічної діяльності, а також комерційні структури офіційного сектору економіки, через які здійснюється легалізація («відмивання») прибутків, отриманих незаконним шляхом; використання корумпованих зв'язків у різних ланках державного апарату – у правоохоронних, судових, законодавчих та інших органах влади й управління; відносно стійкий характер угруповання та його злочинної діяльності протягом тривалого часу – сталість структури, складу, системи взаємовідносин, методів і способів учинення кримінальних правопорушень тощо; постійне прагнення до розширення сфер впливу; наявність міжрегіональних або міжнародних зв'язків у злочинному середовищі.

До третього зараховуємо багатонаціональні злочинні співтовариства, що діють у масштабі декількох регіонів України, країн ближнього й дальнього зарубіжжя. У такі структури входять й організовані злочинні групи другого різновиду. Мабуть, до них варто зарахувати й співтовариство злодіїв у законі, етнічні злочинні організації. Наявність ієрархічно складної із суворим підпорядкуванням знизу догори, функціонально спеціалізованої структури, яка включає, як правило, керівне ядро організованої злочинної структури, управлінців, консультантів, економістів, фінансистів, виконавців, також і власну службу безпеки, бойовиків, кілерів тощо; наявність міцної економічної основи, яку утворюють власні та підконтрольні структури (суб'єкти) «тіньового» та офіційного секторів економіки, а також накопичені в результаті їхньої діяльності значні фінансово-матеріальні ресурси; широке використання корумпованих зв'язків із посадовими особами органів державної влади й управління, керівниками галузей економіки, банківських і фінансових структур, правоохоронних і контролюючих органів; фінансування, створення й використання для лобювання своїх злочинних інтересів громадсько-політичних організацій, партій, рухів, засобів масової інформації, депутатських фракцій і окремих депутатів; характеризується постійною тенденцією до розширення сфер впливу та монополізму, здатністю заради цього економічно або фізично усувати будь-яких конкурентів, використовуючи для цього свій економічний потенціал, корумповані зв'язки в державному апараті, а також можливості організованих злочинних угруповань (шантаж, убивства, терористичні акти із застосуванням зброї та вибухівки тощо); міжрегіональний і транснаціональний характер діяльності.

Деякими вченими-юристами останнім часом навіть висловлюються погляди, що стан і тенденції розвитку організованої злочинності в Україні створюють дійсну загрозу національній безпеці, а сама країна перетворюється на кримінальну державу [2, с. 561]. Не поділяючи повною мірою висловлену позицію, разом із тим вважаємо за необхідне наголосити, що все вищевикладене свідчить про нагальну й тимчасову потрібність подо-

лання наявних негативних явищ, оскільки вони створюють суттєву небезпеку європейському дискурсу України.

Висновки. Підводячи підсумки викладеному, вважаємо за доцільне підкреслити, що організована злочинність має тривкі позиції в апаратах органів влади, що створюються за допомогою так званого «проникнення», «інфільтрації» в ці органи за допомогою вербування високопоставлених чиновників, надаючи їм незаконну винагороду, що значно перевищує їхню місячну заробітну плату. Корумпованість – головний засіб, використовуваний організованою злочинністю з метою уникнути різноманітних форм соціального контролю, основа для вчинення найбільш небезпечних державних, економічних та інших кримінальних правопорушень.

Можна дійти висновку про подальшу еволюційну трансформацію організованої злочинності. Незважаючи на різноманітність внутрішньої побудови, сферу й методи діяльності, основними тенденціями та напрямками подальшого розвитку організованих злочинних структур у сучасних умовах є чітко визначена тенденція до розширення нових сфер впливу та зміцнення своїх позицій у сфері політики, правоохоронній і судовій системі та об'єднання в так звані кримінальні альянси для реалізації масштабних кримінальних «проектів».

Насамперед необхідно запровадити системну протидію організованій злочинності й «тінізації» економіки на основі формування переваг легальної господарської діяльності, водночас консолідації інституційних спроможностей фінансових, податкових, митних і правоохоронних органів.

Література:

1. Аркуша Л.І. Легалізація (відмивання) доходів, одержаних в результаті організованої злочинної діяльності: характеристика, виявлення, розслідування. Одеса : Юридична література, 2010. 375 с.
2. Водько М.П. Формування політики протидії кримінальним правопорушенням в Україні. Одеса : Фенікс, 2015. 571 с.
3. Дрьомін В.М. Злочинність як соціальна практика: інституціональна теорія криміналізації суспільства. Одеса : Юридична література, 2009. 613 с.
4. Джуца О.М., Василевич В.В. Феномен – організована злочинність: Міжвідомчий наук. дослід. центр при Координаційному комітеті по боротьбі з корупцією і організованою злочинністю при Президентові України. *Боротьба з організованою злочинністю (теорія і практика)*. 2001. № 3. С. 15–25.
5. Даньшин І.М. Усталені форми злочинності : кримінологічний нарис. Харків : Акта, 2002.
6. Сфремов С.О. Організоване злочинне угруповання та його ознаки. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2001. № 4. URL: http://mndc.com.ua/menus/view/4_2001.
7. Сучасна правова енциклопедія. Київ : ЮрінкомІнтер, 2013. С. 229–407 с.

Medentsev A., Kalimbet I. Organized crime as a factor in counteracting Ukraine's European discourse

Summary. The article considers the structure of organized crime, identifying the characteristics of the formation of criminal groups, as well as the main features of the stability of organized crime.

Organized criminal groups with high cohesion, resilience, criminal experience and skillful conspiracy have for a long time committed a large number of serious criminal offenses, much of which remains unsolved. At the same time, the scale of organized criminal actions is expanding, which has a destabilizing effect on the state of law and order and the economy.

It was found that organized economic crime in Ukraine is increasingly becoming international and extends its influence to the financial and banking systems, the sphere of foreign economic activity – the export of strategic and other raw materials, chemical products, materials, money laundering and investing in real estate, business financing, securities, currency and jewelry.

Organized criminal groups skillfully use the liberalization of foreign economic relations, a significant weakening of state control functions in this area, the scale of barterization of foreign trade. They actively use the foreign economic relations of economic entities for their own purposes to carry out large-scale illegal actions, as a result of which the state suffers huge losses.

The source that feeds the shadow economy is smuggling. Organized criminal groups pay special attention to privatization processes. Their activity in this area has increased tremendously. Criminal activity and gross violations of the law during the change of ownership have become threatening.

Deployment of real privatization and change of owners, without the introduction of reliable legal obstacles, are accompanied by a significant deterioration in the level of control over the preservation of property in enterprises of all forms of ownership and management and, accordingly, a significant increase in crime. This process also encourages the spread of bribery, extortion and abuse by those involved in property valuation.

Human rights are constantly violated as a result of direct or indirect organized criminal activity, including forcing women and girls into prostitution, involving them in “work” in casinos, “men's salons”, mental health centers, and so on. In Ukraine, stable interregional and international criminal structures are being created, which, in addition to the economy, have taken over such areas of criminal activity as illegal migration and trafficking in “white goods” – women and children.

Key words: organized crime, criminal groups, structure, formation, corruption.